

BARTA ISTVÁN:
KOSSUTH LAJOS EGÉSZSÉGÜGYRE VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI
1848 NOVEMBERÉTŐL 1849 JÚLIUSÁIG

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével**
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád

Budapest, 1848. nov. 18.

Stáhly Ignác egészségügyi osztályfőnöknek a katonaság egészségi állapotáról¹

A legméltóbb bosszankodással értesülvén arról, miszerint a katonai laktanyákban az ujonczok s általjában a katonaság egészségi állapotja iránti felügyeletben és intézkedésben a legnagyobb hanyagság uralkodik, elannyira, hogy a betegek minden orvosi megtekintés nélkül hullanak el a laktanyák folyosóin és hevernek halva az udvarokon, az ország főorvosának Sauer Ignácznak a legszorosabb felelet terhe alatt meghagyám, hogy a katonai kórházak célszerű karba helyezése s ha szükségét látja, ujaknak felállítása iránt mindent még ma megtegyen s ez iránt előmbe hasonlóképen még ma jelentést terjesszen, tudatván vele azt, hogy ellenkező esetben az ország főorvosi állomását holnap más alkalmas egyénnel fogom betölteni. Midőn azonban az érintett főorvos ur által arról értesültem volna, hogy e hanyagság oka abban rejlenék, miszerint a cholera, a katonaság egészségügyének felügyelete és az azt illető intézkedések, pár napok óta, osztályfőnök ur kizárólagos rendelkezése alá tartoznak s így ő nem tudhatá, hogy mit és hol tehet, tudatom önnel, hogy miután az ily kényes és veszélyes ügybeni hanyagságoknak egyik a másikra kibeszélésével én egyáltalában kielégítve nem lehetek, s akár egyik akár másik hibás, a tény mindenestre szigorú megrovást érdemel, ennél fogva mostani e percztől fogva a katonaság minden ágazatának egészségügyi állapota feletti főfelügyelet és intézkedési hatalmat Sauer Ignácznak országos főorvosnak kezeibe teszem, felelőssé tevén őt minden történhető és tapasztalható hanyagság és gondatlanságért; szolgáljon azért e tudósításom osztály főnök urnak ahhoz való maga alkalmazása végett.

- - - - -

Budapest, 1848. nov. 20.

Stáhly Ignác tábori főorvosnak a laktanyák egészségügyének rendezéséről²

¹ Forrás: Ered. fogalm. MOL OHB 1848:2974. (Mellette a Sauer országos főorvoshoz intézett rendelet fogalmazványa Kossuth s. k. kiegészítéseivel, rendelet fogalmazványa Pándy alezredeshez a laktanyák zsúfoltságának megszüntetésére és még egy fogalmazvány Sauerhez katonai beteghivatal felállításáról.)
Közli: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Bp., 1952. p. 489. (Kossuth Lajos összes munkái XIII.)

Értesítve vagyok, hogy a fővárosban lévő katonai laktanyákban e részben kiadott rendeleteim következtében sem történt meg minden orvosi ellátás és rend tekintetében, minek megtörténni kellett volna, s mit a hozzám beadott hivatalos főorvosi jelentések szerint tökéletes rendben lenni hittem. Jelesül tudomásomra jött, hogy a tábori kórházban (Lagerspital) orvosi politika tekintetében a legnagyobb rendetlenség uralkodik.

Minél fogva ezennel hivatalosan utasítom tábori főorvos urat, azonnal intézkedést tenni arra nézve, hogy a megnevezett laktanyában orvosi ellátás és tisztaság tekintetében minden tökéletes rendbe hozassék, s a végzettekről nekem holnap reggelre jelentés tétessék.

- - - - -

Budapest, 1848. nov. 23.

Kossuth rendelete Stáhly Ignác tábori főorvosnak
a katonai és polgári főorvosi hatáskör elválasztásáról³

Stáhly azonnal válaszolt Kossuth nov. 18-i dorgáló levelére: mentségül azt hozta fel, hogy Sauer országos főorvos között és közte nincs elhatárolva a hatáskör s emiatt támadt a szóban forgó esetben is a zavar és a késedelem a katonai betegekről való gondoskodás körül. Kossuth azonnal megpróbált a bajon segíteni.

Azok, miket f. hó 18-án Önhöz intézett levelemben írtam, írva voltak azon hangulatban, melyet lehetetlen elfojtani annak láttára, hogy a vérüket s életüket a honért áldozó vitéz sereg minő hideg elhagyatottsággal találkozik a főváros kórházaiban. Azonban

Önnek hozzám írt válasza némi fölvilágosítást nyujtván a felől, hogy az általam megrovott hanyagság nagy részben a tábori és országos főorvos hatáskörének nem ismeréséből származtatható; miután a baj már megtörtént s azt meg nem törtétté többé tenni nem lehet, most már egyedül a jövőre kell fordítani minden kitelhető gondoskodásunkat.

És azért nem akarván Önt megfosztani azon hatáskörtől, mely mint tábori főorvost és osztályfőnököt illeti, ezennel föl hívom, hogy Sauer Ignác orsz. főorvossal egyetértőleg tervet dolgozzanak ki az iránt, hogy a kórházak felett felügyeletet miként lehetne föl osztani kettejük között úgy, hogy az előbbiekhöz hasonló szomorú események többé elő ne adhassák magokat, addig is pedig, míg a velem közlendő ezen tervet elkészíthetnék, föl kérem tábori főorvos úr ismert emberi szeretetét, legyen gondja, miszerint a kórházaknál megkívántató orvosi gyors segedelem, pontosság és a betegekkel illő bánásmód lelkiismeretesen szem előtt tartassanak.

Ez alkalommal értesítem Önt a felől, hogy a laktanyákban tanyázó sereg egészségi állapota feletti szigorú őrökösés néhány felügyelő orvosnak kinevezését is igényelvén, Sauer főorvos úr a helybeli orvosok közül néhányat ajánlólag terjesztett megerősítés végett előmbbe, kiket őrnagyi ranggal és fizetéssel javasol elláttatni, mielőtt azonban e kívánatra nézve intézkedhetném,

² Forrás: Ered. fogalm. MOL OHB 1848:3935.

Közli: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Bp., 1952. p. 516. (Kossuth Lajos összes munkái XIII.)

³ Forrás: Ered. fogalm. MOL OHB 1848:3124. (Mellette: 1. Stáhly nov. 16-i jelentése a hadügyminiszterhez az Üllői úti kaszárnyában mutatkozó kolera ügyében. – 2. Stáhly nov. 18-i jelentése az Üllői úton lévő és Szvetanay-féle kaszárnyában kiütött kolerajárványról. – 3. Stáhly folytatólagos jelentése az Üllői úton lévő laktanyában megbetegedett egyének ápolásáról a hadügyminiszternek nov. 18. – 4. Sauer Ignác főorvos nov. 20-i jelentése Kossuthoz a kolera enyhüléséről a kaszárnyákban, 3319. sz.)

Közli: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Bp., 1952. p. 533. (Kossuth Lajos összes munkái XIII.)

kívánnám Önnek is, mint tábori főorvosnak mielőbbi véleményét ismerni minő rang és fizetéssel legyenek a laktanyák felügyelő orvosai ellátandók.

- - - - -

Budapest, 1848. dec. 5.

Kossuth rendeletei a honvédsereg egészségügyének szabályozásáról⁴

A honvédelmi bizottmány Budapestre, mint középont, hova részint, honvédszászlóalj alakítása végett az ujonczok ezrenként sereglenek, részint a nemzet több helyén harczoló seregeiből a hazának hű fiai majd sebesülten majd a harcztéren megbetegedve, gyógyítás végett hozatnak, különös figyelmet kíván fordítani arra nézve, hogy a betegek ne úgy mint a f. évi 2974/e szám alatt kibocsátott rendelet előtt történt, hanem úgy legyenek minden tekintetben ellátva mikint azt a Nemzetről, mellynek függetlenségéért fájdalmaikat szenvedik jogosan követelhetik, s mikint a Nemzetnek e tekintetben gondoskodni szent kötelessége. És miután e részben a legbotrányosabb mulasztások tapasztaltattak, a honvédelmi bizottmány elnöke nem vélt a rendszerek vizsgálatával bibelődhetni, hanem rögtönös intézkedéseket tön.

Budapesten szükséges számú kórházak, szállítási és lábadozó betegek számára kívántató intézkedések szükségeltetnek.

Ezekben mind a gyógyítás, mint politiális rendtartás szempontjából, a legszigorúbb, leglelkiismeretesebb rend kell, hogy legyen.

És ennek a dolog természeténél fogva rögtön kellett történni.

Miután azonban a legszorgosabb intézkedések megtörténtek, a bizottmány tudomást szerzett magának a hivataloskodási rendszerről, s nehogy hatósági összeütközések történjenek, mellyekre a szükség első percében tekinteni nem lehetett, következők rendeltetnek:

1-ör. A polgári orvosi dolgokat a Kereskedelmi Ministerium által megszabott működési szabályok szerint Sauer országos főorvos viendi.

A tábori orvosi ügyeket tábori főorvos Stahly Ignác.

Mind ketten, szakmájukért függetlenül, egyik a másikért, a kormánynak felelősök.

2-or. Ahány nagyobb katonai kórház Budapesten van, nem értve a kissebket, mellyek a legközelebbi kórházhoz lesznek helyzetetésük szerint csatolandók, annyi rendes főorvosra van szükség.

Világosan kijelentvén, hogy ezen rendes főorvosok, nem felügyelőség, hanem intézőleg, munkálólag, mindenütt ahol kell, cselekvőleg fogják a rájuk bízott kórházat s azon épületnek, mellyben a kórház van, egész egészségi politiális ügyét igazgatni.

Ezen főorvosok mindenről, mi a gyógyítás köréhez tartozik, rend, hű és szorgalmas ápolás és tisztaság sat. tekintetében felelősök.

Ebből természetesen következik, hogy alorvosokat, szóval azon személyzetet, mellyel a gyógyítási működést véghez viszik, tudtuk, beleegyezésük nélkül rájuk tolni nem lehet.

És ezért ők közvetlenül csak az országos tábori főorvostól függvén, ha kötelességüket mulasztanak, az országos tábori főorvos az, ki kötelességük hű teljesítésére őket meginteni, sőt szorítani, s ha ez sikertelen maradna, a kormánynak elmozdítás végett bejelenteni van jogosítva, a tábori főorvos ezen felügyeletén kívül senki más orvosnak a kórházi főorvos ügyeibe avatkoznia nem szabad.

Különben a tábori főorvos a rendes kórházi főorvos előterjesztése nélkül osztály- és alorvosokat nem nevezhet, s ha az előterjesztettek közül nem nevezni okai volnának, újabb

⁴ Közli: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. Bp., 1952. pp. 646–648. (Kossuth Lajos összes munkái XIII.)

előterjesztést fog kívánni, de a nélkül nevezni semmi esetben, mert a felelősség azoknak ismeretével feltételeztetik, a kikért a felelősség a rendes főorvoson fekszik.

Végre a rendes kórházi főorvosok rangja századosi, fizetése havonként 80 pft, az alorvosoké pedig főhadnagyi lesz.⁵

- - - - -

Ugyanezen a napon Kossuth már konkrét intézkedéseket is tett a katonai egészségügy megjavítására. Stáhlly tábori főorvoshoz intézett rendeletében gondoskodott a tábori kórházak orvosi személyzetének kinevezéséről:

Fő orvos úrnak f. évi nov. 26-áról 147-ik szám alatt kelt a 4 katonai kórházakba Sauer országos főorvos úr által rendszeríteni ajánlott 4 igazgató fő orvosokra vonatkozó véleményeire ezennel válaszolom:

Hogy a Sauer főorvos ur által ajánlott s már hetek óta a kórházakban működő igazgató orvosokra nézve az előterjesztést helyesli – megjegyzi azonban: mikép ezen nem csupán felügyelők, hanem intézőleg és működőleg igazgató orvosok lesznek, nemcsak a kórházra, hanem az egész laktanyai egészségi ügyre nézve.

Hogy továbbá nem őrnagyi, hanem századosi ranggal s 80 pft havi fizetéssel, az osztály főorvosok pedig hadnagyi címmel és illetményel lesznek felruházandók.

Dr. Obonyaira nézve különösen megjegyzem, hogy őt, miután az akkori sürgős körülményeknél fogva igazgató fő orvosul a Károly laktanyába kineveztem, ezen állomásban minden esetre meghagyatni kívánom.⁶

- - - - -

Ugyanabban a tárgyban a hadügyminiszternek is írt dec. 5-én Kossuth: visszautasította Mészárosnak azt a véleményét, hogy az igazgató főorvosok fölöslegeseek, az ezredorvosok is jól el tudják látni ezt a munkakört:

Minister úrnak folyó hó 3-áról 8796-ik szám alatt kelt, a katonai kórházakban rendszeríteni czélzott igazgató főorvosokra vonatkozó véleményére, miszerint azokat nélkülözhetőeknek tartja, azért mert az általuk teljesítendő hivatásnak az ezredi főorvosok és katonai parancsnokok is megfelelnek, a honvédelmi bizottmány ezennel válaszul adja:

Mikép teljességgel nem jól van Minister úr a dolgok mikénti állásáról értesítve, ha azt hiszi, hogy katonai kórházakban rend volt addig, míg az egészség ügyét az ezredi orvosok és katonai parancsnokok vitték.

Tessék meggyőződve lenni, hogy ha jó rend nem is, de ha csak mesziről közelítette volna meg fenebb említett kezelés azt, amit rendnek nevezünk ha az ezredi orvosok és katonai parancsnokok igazgatása mellett a katonai kórházakban a beteg ujonczok szerteszét a folyosókon nem heverték, s ezen kebel lázasztó helyzetben rakásra nem haltak és büszhődésre nem mentek volna a nélkül, hogy orvost csak láttak volna is, a honvédelmi bizottmány nem rendelte volna a kórházakba a most működő igazgató orvosokat.

Teljességgel nem jó renddel mentek tehát az orvosi dolgok a kórházakban, sőt a legbotrányosabb s legvétkesebb hanyagság és lelkiismeretlenség követtetett el, annyira, hogy a honvédelmi bizottmány ezennel hivatalosan szólítja fel Minister urat, hogy azon egyéneket, kik ilyeneket történni engedtek, a bizottmánynak feljelenteni ne terhelteessék a végre, hogy irányukban a honvédelmi bizottmány érdemök szerint eljárhasson, egyszersmind az iránt is értesíteni a bizottmányt, hogy Bé doctor milyen hivatalban van?

⁵ Forrás: Fogalm. Kossuth kiegészítéseivel. MOL OHB 1848:4685.

⁶ Forrás: Fogalm. Kossuth kiegészítéseivel. MOL OHB 1848:3873.

A mi pedig a tábori orvoslási rendet illeti, ha meggyőződni kíván Minister úr, mikép az minden criticán aluli, szíveskedjék tüzérhadnagy Báró Kempelen meghallgatni, ki a csatában lábát vesztvén, ha privát könyörületességre nem talál, elvész a legvétkesebb, lelkiismeretlenebb orvosi hanyagság miatt.

És erre nézve az illető orvos hasonlókép szinte feljelentendő.

Mind ezeknél fogva a honvédelmi bizottmány legszentebb kötelességének ismervén gondoskodni arról, hogy a nemzet függetlenségi harcában megsérült, vagy betegült hő hazafiuk úgy ápoltságanak, mikint azt a nemzettől jogosan követelhetik, a tervezett igazgató főorvosokat, kik nem csupán felügyelők, hanem intéző és cselekvő orvosok leendnek, rendszeríti, s nem őrnagyi hanem századosi ranggal és havonkint 80 pft fizetéssel, az alorvosokat pedig főhadnagyi czímmel és illetményel ruházza fel.⁷

- - - - -

Ugyanerről a napról Kossuth még az alábbi átiratot intézte Mészáros hadügyminiszterhez.

Méltóztassék hadügyminiszter úr Dr. Obonyai Károly laktanyai igazgató főorvos visszavárolag idemlékelt jelentéséből megérteni, mennyire károsok egészségi szempontból a nevezett laktanya 1-ső udvarbani korcsmák és sörház.

A honvédelmi bizottmány helyeselvén tudósító orvosnak abbeli véleményét, miszerint ezen korcsmák eltörörendők – eltöröltetésüket elrendelte – megkeresvén ezennel hadügyminister urat, hogy ezen rendelet fogamatba vétele iránt intézkedni ne terheltezzék.⁸

- - - - -

Budapest, 1849. jún. 30.

Lumniczer Sándor egészségügyi főigazgatónak, az egészségügyi készletek és felszerelések Szegedre szállításáról⁹

Hogy a közlő ellenséges seregnek valahogy birtokába ne juthassanak a tábor részére legnagyobb mértékben szükséges orvosi szerek, figyelmeztetem Főigazgató Urat, hogy minden e fővárosban lévő tábori gyógy-, mű-, sebész- s egyáltalában orvosi szereket rögtön s percnyi idővesztegetés nélkül az alvidékre, Szeged felé utnak indíttatni el ne mulassza; s amennyiben a kéz alatt lévő szerek a seregbe nézve elégtelenek lennének, magántulajdonosoktól álladalmi pénzen megvásárolni szíveskedjék.

S miután a táborban magam is részt kívánok venni idővel, egyben arra kérem, szíveskedjék egy gyengélkedő egészségem tekintetéből Obonyai orvosom rendelkezése alá bizandó kézi gyógyszerárt szerezni s neki mielőbb kézbesíteni.

- - - - -

Cegléd, 1849. júl. 2.

Perczel seregének szervezésével kapcsolatos szükségletekről¹⁰

⁷ Forrás: Ered. fogalm. MOL OHB 1848:4546. (Mellette: 1. Sauer Ignác, országos főorvos nov. 25-én a hadügyminisztériumhoz. – 2. Stáhlly levele nov. 27-ről Mészároshoz. – 3. Mészáros dec. 3-i átirata az OHB-nak: nem tartja szükségesnek a Sauer indítványozta négy külön felügyelőorvosnak őrnagyi ranggal leendő alkalmazását a katonai kórházaknál.)

⁸ Forrás: Ered. fogalm. MOL OHB 1848:4683.

⁹ Forrás: Az OHB 1849:8848. sz. ered. tisztt. MOL Hadügymin. egészségügyi oszt. 1849:2455.

Közlő: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Bp., 1955. p. 630. (Kossuth Lajos összes munkái XV.)

(...) Végre felhivom a ministerium figyelmét az itt Czegléden levő 92-ik zászlóaljra, mellynek sok betege van és orvosokban legnagyobb hiányt szenved, minek elhárítására a ministerium ide 8–10 orvost küldjön, minthogy Perczel tábornoknak nincsenek orvosai s itt 8000 ember gyül össze. Polgári orvosokat kell rekvirálni; s gyógyszereket is kiküldeni.

¹⁰ Forrás: Ered. tisz. Kossuth s. k. kiegészítéseivel. MOL Belügymin. eln. iratok 1849:432.
Közli: Barta István (szerk.): Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai. Bp., 1955. p. 651. (Kossuth Lajos összes munkái XV.)